

Література:

1. Галич О. Теорія літератури : Підручник / Галич О., Назарець В., Васильєв С. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.
2. Гете Й. В. Звичайне наслідування природи, манера, стиль (1789) / Н. І. Бернадська // Вступ до літературознавства. Хрестоматія. – К. : Либідь, 1995. – С. 156–158.
3. Жулинський Микола. Олег Ольжич і Олена Теліга: Нариси про життя і творчість. Вибрані твори / Микола Жулинський – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2001. – 144 с.
4. Кацнельсон Абрам. Про поезію і поетів / Абрам Кацнельсон – Київ : Радянський письменник, 1972. – 248 с.
5. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко – К., 2006. – 752 с.
6. Петрухіна Л. Е. Образи природи як стани екзистенції у поезії (теоретичний аспект) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.01.06 / Петрухіна Людмила Едуардівна. – Львів, 2000. – 194 с.
7. Ущипівська О. М. Становлення і розвиток відображення пейзажності у творчості українських композиторів ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» – Київ, 2006. – 19 с.
8. Череватенко Л. Вмерти в Києві / Леонід Череватенко // Україна. – 1989. – № 43. – С. 6–8.

**The Images of Natural Environment as Existence Conditions
in the Poetry by Olena Teliha and Selma Meerbaum-Eisinger**

The attention in the article is concentrated on the intertextual dialogue between the poetry by Olena Teliha and Selma Meerbaum-Eisinger. The images-landscapes and their explication are considered in connection with one's condition of existence reflected in poetic text. Similar words-images are investigated in the works of the above mentioned poets.

Наталія Шаповалова (Київ)

**ТЕТРАЛОГІЯ В. МАЛИКА «ТАЄМНИЙ ПОСОЛ»
ТА РОМАН Г. СЕНКЕВИЧА «ВОГНЕМ І МЕЧЕМ»:
ТИПОЛОГІЧНЕ ПОРІВНЯННЯ**

Тетралогія Володимира Малика «Таємний посол» («Посол Урус-шайтана», 1968; «Фірман султана», 1969; «Чорний вершник», 1976; «Шовковий шнурок», 1977) належить до творів історичної белетристики, місце яких у літературному процесі достатньо не окреслено. Насамперед це пов'язано з досить обережним ставленням критики до художніх полотен, що не підлягають канонам великої літератури. Історико-пригодницький роман Володимира Малика істотно відрізняється від монументальних творів Івана Ле чи психологічних студій Павла Загребельного, однак це не применшує його значення в межах історичної романістики. Порівняння з твором Генріка Сенкевича «Вогнем і мечем» (1884), що займає визначне місце в польській літературі й у свій час викликав шлейф наслідувань, дозволить говорити про необхідність гідного поцінування роману українського автора. Водночас зіставлення двох зразків історичної белетристики дозволить вивести ці та подібні твори за штучно створені рамки легкого читива.

Попри значну подібність тетралогії «Таємний посол» та роману «Вогнем і мечем» їх порівняльний аналіз буде здійснено вперше. Це спричинено насамперед недостатньою увагою до твору Володимира Малика.

Поєднання у творі історії та пригод з переважанням у події канві останніх призвело до парадоксальних наслідків: з одного боку, роман користувався великою популярністю у читачів, про що свідчать його численні перевидання, з іншого, у критичних оглядах (Микола Ільницький, Василь Чумак, Іван Дзюба) він згадується побіжно, літературознавчі дослідження обмежені кількома статтями та рецензіями. Основним недоліком тетралогії Володимира Малика висувають недостатню психологізацію персонажів та брак широти їхніх міркувань [7;

90]. Така оцінка привнесена зі сфери, віддаленої від белетристики, вона скоріше може стосуватись твору проблемного характеру, де повинні діяти закони серйозної літератури. Жанр історичного *пригодницького* роману має відмінні цілі, а отже й засоби втілення ідеї. За визначенням Абрама Вулса, «пригодницьке... є не що інше, як переважання сюжетного начала над описовим і дії над героєм» [6; 22].

Власне, Володимир Малик не був новатором у сфері композиційної побудови історичного роману. «Таємний посол» – це повернення до моделі твору Вальтера Скотта, наслідування якій відчутне у «Чорній раді» Пантелеймона Куліша, але яка упродовж функціонування жанру на теренах української літератури зазнала суттєвих видозмін. Внаслідок цього орієнтація на романи англійського письменника є відчутною як у пригодницькому романі «Пригоди молодого лицаря. Роман з козацьких часів» Спиридона Черкасенка, так і в історичному романі з акцентом на достовірності та соціальній проблематиці «Наливайко» Івана Ле. За цих умов тетралогія «Таємний посол» Володимира Малика опиняється у досить невизначеному становищі: автор будує твір на основі пригод, діють (тобто активно беруть участь у подіях) здебільшого вигадані персонажі; водночас письменник відчутно тяжіє до правдивого змалювання не тільки історичного тла, але й осіб та подій. Втім класична побудова роману Вальтера Скотта вказує на можливість, і більше того, на доцільність такого поєднання.

Свідченням цього є літературна доля твору Генріка Сенкевича «Вогнем і мечем», що став подією свого часу й досі не втратив привабливості для читача. Не беручи до уваги ідеологічну спрямованість роману, яка ставить твір польського письменника в гостру опозицію до традиційного бачення історичних постатей відповідного періоду в українській літературі, можемо стверджувати про типологічну подібність романів «Таємний посол» та «Вогнем і мечем». Кость Волинський у передмові до видання тетралогії (1991) наводить висловлювання Володимира Королюка: «Критика порівнює – і не без підстав – творчість Володимира Малика з історичними романами уславленого Олександра Дюма. Мені, втім, здається, що властивості таланту українського письменника як автора історичного роману ближче до письменницької майстерності Генріка Сенкевича» [4; 7].

Водночас слід зазначити про суттєву різницю у меті авторів, яка обумовлює розбіжності у змалюванні подій та персонажів попри цілу низку спільних рис. Так, перед Генріком Сенкевичем стоять насамперед ідеологічні цілі: «Починаючи з 1881р. письменник все наполегливіше й частіше повторював думку... про те, що література повинна підтримувати основи існуючого суспільного порядку» [8; 568]. «Вогнем і мечем» – це роман, у першу чергу покликаний пробудити національний дух поляків, піднести їх патріотичні почуття й віру в нездоланну силу і міць держави.

На противагу цьому завдання Володимира Малика полягає в ознайомленні читача з історією України періоду Руїни, причому автор не обмежується показом життя одного народу: у творі діють поляки, росіяни, болгари, татари, турки, австрійці... З огляду на це метою автора визначають «правдиво розповісти про соціальну та національно-визвольну боротьбу народів України, Польщі, Туреччини та Болгарії» [3;169].

Як і Генрік Сенкевич, Володимир Малик ставить перед собою виховну ціль, але якщо в польського письменника вона має національний характер і автор адресує твір поляку, то в тетралогії «Таємний посол» на перше місце виступають загальнолюдські цінності й моральні категорії – Добро і Зло, дружба, кохання, повага й любов до матері, захист Батьківщини, які однак теж подані через призму традиційного народного світобачення. Ще одна суттєва відмінність роману Володимира Малика, яка впливає на його цілісне сприйняття, – це відчутна орієнтація на підліткову читацьку аудиторію. Власне, це й спричинює той факт, що при поверховому зіставленні романів вони не видаються подібними: надто різна їх загальна тональність – пафосно-націоналістична у «Вогнем і мечем» і наївно-авантюрна у тетралогії «Таємний посол». Однак для досягнення таких різних цілей письменники користувалися, власне, однаковими засобами, що й дозволяє говорити про подібність творів при глибшому їх розгляді.

Ставлячи в один ряд твори Генріка Сенкевича і Володимира Малика, Кость Волинський відзначає: «Найголовнішою ж, на мою думку, передумовою видатного успіху згаданих історико-пригодницьких романів Дюма та Сенкевича (перед ними я ще поставив би Вальтера Скотта, чиї твори стали своєрідним еталоном жанру), як і тетралогії Володимира Малика, чи не

перед усім слід вважати творчу вдачу у змалюванні... образу головного героя» [5; 7]. Власне, моделювання героїв-протагоністів обох творів будується за законами пригодницької літератури, згідно з якими центральний персонаж повинен бути втіленням найвищих чеснот, аби читач у процесі сприйняття твору ототожнював себе з ним. На цьому наголошує Абрам Вуліс: «Реакція ототожнення (або принаймні співучасті) супроводжує наше сприйняття пригодницької літератури» [6; 24]. Звідси започаткована Вальтером Скоттом традиція ставити на перше місце вигаданого героя, переваги якого полягають у мобільності (Звенигора і Скетуський завжди у серці подій, впливають на їх хід, в тому числі й на історичні) на відміну від реальних постатей минулого, які обмежені своєю біографією (Сірко не може потрапити в полон або вирушити на пошуки коханої, бо це суперечить реаліям його життя; участь Вишневецького у битвах на Жовтих Водах, Корсунем не відповідала б історичній правді). З цього приводу відома дослідниця творчості Вальтера Скотта Романа Багрії Зазначає: «Саме тому, що протагоніста вигадано, він спроможний уникнути трагічного детермінізму історії, чого не здатний зробити історичний персонаж» [2; 43].

Моделі головного героя польського та українського романів мають чимало спільного. На момент введення їх в оповідь вони займають досить помітне становище (Звенигора – відомий своєю вправністю козак, йому довіряє важливі доручення Сірко; Скетуський – намісник панцирної короги у війську Вишневецького), обидва наділені рисами справжнього лицаря: вони сміливі, благородні, віддані Батьківщині.

Функціональне коло героїв охоплює наступні ролі: виконавець доручень-місії (Звенигора їде визволяти Нестора Сірка і здобути відомості про можливий похід турків на Україну; Скетуський вирушає з листами князя до Січі), рятівник (загальна риса головних героїв пригодницького твору: вони не можуть не допомогти у біді, навіть незнайомим, навіть наражаючи себе на небезпеку; напр., Звенигора рятує дівчат від слуг Чорнобая; Скетуський допомагає Хмельницькому, коли на того напали слуги Чаплінського); вправний воїн (необхідне вміння для людини того часу взагалі, у випадку центрального персонажа воно стає неперевершеним), вірний коханий (Арсен закоханий у Златку, Ян – в князівну Олену), відданий друг (герої допомагають друзям і отримують у необхідну мить від них підтримку).

Водночас національна специфіка та авторська мета спричиняють і деякі розбіжності в образах. Арсен Звенигора репрезентований у ще одній ролі, невластивій персонажу-поляку: він ніжний і люблячий син. Суттєве значення тут має культ матері, характерний для світосприйняття українця, завдяки чому твір набуває в окремих епізодах ліричного звучання. На противагу цьому Скетуському, як людині в першу чергу військовій, притаманна безжальність до ворогів: за зразком князя Вишневецького, він винищує чернь та козаків і виявляє милосердя в єдиному випадку – після отримання щасливої звістки про князівну. Крім того, Скетуський є шляхтичем, що постійно підкреслюється, для нього неприпустимо вступати у двобій з холопом. Цим він контрастує з Арсеном, який кидається боронити колишнього кріпака Романа Воїнова від генерала Траурніхта. В цьому випадку виявилось протистояння національних характерів: гонору поляка і демократичності українця. Ці зауваги однак не спростовують подібність персонажів, лише вказують на їх мотивовану своєрідність.

Прикметними в обох творах є також образи другорядних героїв. Про образи тетралогії Тетяна Буженко говорить: «Навіть другорядні позитивні персонажі... постають перед нами досить виразно – завдяки чіткості зображення основних рис їх внутрішнього та зовнішнього образу та психологічній мотивації вчинків» [3; 170]. Ними виступають друзі Арсена – Роман, пан Спихальський, Степан Грива. Кожен із них наділений неповторними якостями: Воїнов практично дублює риси головного героя, є втіленням ідеалу побратима – людини, близької за духом та переконаннями; Спихальського відрізняє особлива мова, насичена полонізмами, його образ має дещо гумористичне звучання; Степан Грива – уособлення трагедії народу, він є мовчазним нагадуванням про майбутню справедливу помсту. Отже, товариші Звенигори створюють тріаду образів, досить типових для свого часу: козак-побратим – простакуватий чужоземець з трохи незвичними, а отже кумедними манерами та мовою – трагічний герой-месник.

Подібна увага до другорядних персонажів з кола друзів головного героя притаманна також роману «Вогнем і мечем»: «Відповідаючи духу бурхливої рицарської фантазії, він (Г. Сенкевич – Н. Ш.), безперечно, розходиться з реальною дійсністю, йде шляхом романтичної

ідеалізації образів – шляхом перебільшення виняткових індивідуальних якостей, виділяючи богатирські риси героїв, котрі стають колоритними ідеалізованими типами польських лицарів XVII ст.» [8; 571]. У колі друзів Скшетуського – багатий на вигадки, сміливий через боягузливість Заглоба, шанувальник міцних напоїв і автор неймовірних байок; Лонгінус Підбийп'ятка – людина небувалої сили, з мрією зітнути разом три ворожі голови; пан Володийовський – невеличкий лицар, якому немає рівних у двобої. Неодноразові авторські паралелі з Гомером дозволили Володимиру Антоновичу простежити певну відповідність цих персонажів з героями грецького епосу: Заглоба – Одиссей-Улісс (хитрість), Підбийп'ятка – Аякс (сила), Володийовський – Діомід (єдиноборство) [1; 122].

Таким чином, образи друзів в обох романах індивідуалізовано, попри простежуваність їх аналогій в реальному житті (В. Малик) чи в літературній традиції (Г. Сенкевич). Ці персонажі гуртуються навколо центрального, функціонують у ролі помічників (Роман допомагає Арсену викрасти Златку; Лонгін рятує Скшетуського від ведмеда), замісників головного героя у випадку, якщо той не може безпосередньо брати участі у події (Спихальський у Варшаві; Заглоба рятує князівну від Богуна). Варто зазначити, що остання роль, досить характерна у Сенкевича, де головний герой, вбитий особистим горем, нерідко віддаляється від сюжетних перепетій, для Малика не характерна – Арсена виділяє своєрідна «всеприсутність», він, власне, не сходить з фабульної сцени.

До кола персонажів, нерозривно пов'язаних з головним героєм, належить також образ дівчини-коханої. Любовна інтрига, основоположна для жанру пригодницької літератури і широко представлена загалом у художніх творах, є необхідним елементом в історичному романі Вальтера Скотта.

Водночас образ жінки у пригодницькому творі має ряд усталених рис. По-перше, героїня повинна бути красунею (момент естетики, що коренями сягає ще фольклору; дівчина має бути вартою того, щоб заради неї наражалися на небезпеку й долали перешкоди), по-друге, їй притаманна роль жертви (вразлива, безпомічна героїня потрапляє до рук лиходія, що дає герою змогу проявити свою силу і сміливість, рятуючи кохану), результатом чого є деяка пасивність персонажа; по-третє, вона повинна бути достойною свого відважного лицаря: у вирішальну хвилину вона робить рішучий крок.

Ці риси простежуємо і в романах «Таємний посол» та «Вогнем і мечем». Колоритним є образ Златки: «...Подібної краси ...йому ніколи в житті не доводилося зустрічати. Вона мала не більше шістнадцяти років... Легке сіре вбрання окреслювало її струнку постать. Обличчя довгасте, ніжне, ледь покрите легким весняним загаром. Затінені чорними віями очі здавалися і синіми, і темними водночас» [9; 74]. Водночас дівчина здатна подивувати вмінням стріляти з лука, витривалістю під час втечі від погоні. В цьому вона подібна до князівни Олени, про яку Заглоба з захопленням говорить: «А ви верхи, як умілий козачок, їздите!» [12; 194]. Ще одна обов'язкова риса, дотримана обома авторами – чистота дівчини, яку вона зберігає навіть у полоні в лиходія: Златка не підпускає до себе Кара-Мустафу, Курцевичівна погрожує закоханому в неї Богунові завдати собі смерть.

Ще одна суттєва ознака історико-пригодницьких творів – наявність суперника з табору лиходіїв. Здебільшого це персонаж-антагоніст, який фактично дублює риси головного героя (сила, сміливість, військова майстерність), але відрізняється сутнісно: його дії не правомірні, ним керують власні інтереси. Такими є Кара-Мустафа («Таємний посол») та Богун («Вогнем і мечем»). Характерно, що обидва персонажі є історичними, але за рахунок того, що вони екзотичні (турецький візир для українського читача, козацький полковник для польського), на них не діють обмеження домислу, актуальні стосовно реальних осіб.

Обидва є достойними суперниками, вони мають владу, є фізично привабливими, готові всіляко обдаровувати своїх полонянок, зрештою, вони дійсно кохають їх. Тож тим більша чеснота і вірність героїнь, чия любов не купити і не зламати, і тим значніша доблесть героїв, які перемагають противника. Втім тут слід зазначити, що згідно з вимогами відповідності історії Звенигора не міг відкрито вступити в поєдинок з великим візиром, хоча зрештою саме Арсен підносить Кара-Мустафі шовковий шнурок; Скшетуського польський письменник взагалі відсторонив від справи порятунку коханої: поки герой мовчки тамує душевний біль, його друзі ведуть пошуки князівни й рятують її. Суть такої ситуації полягає в тому, що Ян, як

ідеальний герой роману Г. Сенкевича, віддає перевагу обов'язку, він в першу чергу воїн і лише потім закоханий.

Варто зазначити, що у Арсена Звенигори був ще один суперник – Сафар-бей. Однак протистояння було розв'язано, коли з'ясувалось, що останній є братом Златки Ненком. Цей епізод говорить про те, що сюжет тетралогії «Таємний посол» є насиченішим, ніж у романі «Вогнем і мечем» попри використання фактично одного набору мотивів (викрадення, полону, перевдягання і втечі). Інколи досить розлога оповідь у «Вогнем і мечем», захоплення автора батальними сценами створює своєрідний контраст до стрімкої зміни подій у тетралогії. Загалом подібне порівняння дає підґрунтя для висновку, що за умови обмеженої кількості сюжетних мотивів та типових образів, пригодницькі твори характеризуються надзвичайною різноманітністю та яскравістю.

Цікавим для порівняння є й інший аспект романів Г. Сенкевича та В. Малика – принципи змалювання історичних осіб та подій. Таке співставлення було б неможливе, аби ми брали до уваги ідеологічний та змістовий момент: позиція автора детермінована національним чинником та цільовими основами, висвітленими вище. Тому, порівнюючи твори, звертаємо увагу на особливості конструювання образів та принципи роботи з фактажем поза співвідношенням з реальною історичною дійсністю.

Перш за все слід зазначити, що образ діяча минулого обидва письменники зображують у системі «виконавець завдань (вигаданий персонаж) – джерело місії й моральний орієнтир (реальна особа)». Характерно, що автори обрали для художнього втілення тяжкий період у минулому, коли складна ситуація вказувала на неспроможність правителів вести мудру політику й приймати правильні рішення. Тому позитивного героя у минулому автори шукали не серед осіб з найвищою владою: Володимир Малик не зображує гетьманів, його цікавить постать легендарного Сірка, який не програв жодного бою і був неодноразово обраний кошовим; Генрік Сенкевич звертає погляд до князя Яреми Вишневецького, вбачаючи у ньому єдину суттєву опору для польської шляхти. В обох випадках особи, що формально мали владу на той час згадуються лише побіжно: гетьмани Дорошенко та Самойлович представленні майже виключно в оцінних судженнях самого Сірка; новообраний король Казимир з'являється тільки наприкінці оповіді, в дії читач його не бачить.

Відповідно центральна історична особа має найбільший вплив на становище країни. Враховуючи ще й той факт, що діяч ідеалізований автором, маємо ситуацію, коли образ виростає до велета. Причому в обох персонажів є багато спільного.

Насамперед, це талант воєначальника. В. Малик говорить про Сірка: *«Ось уже багато років Сірко перебував на Січі й очолював запорожців у їхній смертельній боротьбі з султанами і ханами. Десятки великих боїв і сотні дрібних сутичок, виграних ним, принесли йому славу непереможного воїна»* [9; 342]. Більше того, непереможність героя гіперболізується: *«Вороги боялись одного імені Сірка. Часто показували козакам хребет, навіть не вступивши в бій, а лише дізнавшись, що перед ними Урус-шайтан...»* [9; 342]. Подібне твердження знаходимо й у Сенкевича: *«Чернь... вже показала, що розбігається від одного тільки імені Яреми»* [12; 160].

Історична постать в обох творах має ореол легенди. Так, В. Малик вводить оповідь про заснування Сірком нової Січі. Майбутній кошовий не лякається чорта, стріляє в нього, звідси й назва місцевості – Чортмлик. Розказана старим запорожцем Шевчиком, легенда вказує на тенденцію до розширення народом і так значних меж можливостей Сірка до сфери надприродного. Подібне спостерігаємо й у ставленні до Вишневецького. Оскільки велич героя заснована на його безжальності до повстанців, міфологізація образу відбувається з боку його ворогів: *«Люди... бачили його, як я тебе бачу. Жах що розповідають: зростом, кажуть, із сосну, в лобі дві головошки, а замість коня – змія»* [12; 372].

Водночас для відданих йому людей герой є найпершим захисником, і Сірка, і Вишневецького нерідко називають батьком. Ці образи втілюють у собі ідеал правителя, що дбає насамперед про інтереси держави (заповіт кошового; відмова Яреми від збройних виступів, що йдуть всупереч наказу короля). З його уст ми дізнаємося про становище у країні і переймаємо висловлену ним позицію, адже мудрість і правомірність його суджень не підлягають сумніву.

Водночас образ Вишневецького має ряд особливостей, не притаманних відповідному персонажу у романі Володимира Малика. Зображуючи Ярему як талановитого воєначальника, навіть більше, як людину, народжену для керування військом, державою, Генрік Сенкевич неодноразово вказує на його жорстокість по відношенню до ворогів. Загалом сцени насилля і кровопролиття є досить поширеними у творі, автор детально, натуралістично описує сутички та бої і водночас ніби сам жахається такої правди. Нагромаджуючи макабризми, письменник підводить читача до запитань: яка мета цього кривавого буйства? Чи може вона виправдати смерті тисяч? Неодноразово введені до тексту роману, вони стосуються переважно козаків і черні, шляхта виступає захисником держави й порядку. Звідси й виправдання жорстокості Вишневецького: «*Не було голоті ліпшого володаря в мирні часи! А що до заколотників поблажливості не знає, так що з того? Це доблесть, а не гріх. Які це муки, які покарання є надмірними тим, хто вітчизну в крові втопив, ... плюндруючи величність, вітчизну, благоустановлення?*» [12; 321]. Виправданий автором, герой буде виправданим і читачами, які шукають у творі приклад величі національного духу.

Водночас, попри наявність у тетралогії «Таємний посол» значної кількості батальних сцен, найбільш значні з яких відбувалися під керівництвом Сірка, Володимир Малик не заплямовує образ пролитою кров'ю, в діях кошового немає жорстокості. Власне, смерть зображена в романі переважно як справедлива кара лиходіям: у поєдинку помирають Чорнобай і Гамід, Кара-Мустафі надсилають шовковий шнурок, що є зразком класичного фіналу пригодницького твору – Добро перемагає Зло. Крім того, якщо у «Вогнем і мечем» Вишневецький постає як ідеальний герой, навіть попри безжальність, завдяки змалюванню його як єдиного захисника держави, то Сірко є авторитетним для читача «Таємного посла» саме завдяки відсутності у нього найменшого негативу. Така відмінність повертає нас до різниці у колі читачької аудиторії творів, з'ясованої вище.

Існує ще одна суттєва спільна риса Володимира Малика та Генріка Сенкевича у змалюванні історії – зміна акцентів щодо подій та постатей минулого. Особливо помітно це в критиці роману «Вогнем і мечем»: «Генеральні битви, що завершилися розгромом польських військ біля Жовтих Вод, під Корсунем та Пилявцями, лише згадуються, в той час як незначні сутички під Махнівкою, Константиновим і особливо оборона Збаража ... представлено як бої найбільшої величини» [8; 570]. В свою чергу, Володимир Малик зображує переважно ті історичні події, участь у яких безпосередньо чи опосередковано брав Іван Сірко. Головні постаті у літописах того часу, гетьмани Дорошенко та Самойлович у романі фактично не присутні, натомість автор виводить з їх тіні образ легендарного кошового і обігрує ситуацію у країні таким чином, що в читача не залишається сумніву, що Сірко був єдиним значним діячем своєї епохи.

Подібний прийом використовує й польський автор: офіційні воєначальники, регіментарії й сам король ледь помітні за величною постаттю князя Яреми.

Зміна акцентів у сфері історичних фактів пов'язана з ще однією важливою ознакою обох творів – їх відвертою тенденційністю. Позиція автора в оцінці персонажа або події є відчутною й однозначною. Чітку приналежність до категорії «позитивних» чи «негативних» мають навіть другорядні образи. Однак якщо Володимир Малик дає характеристику частіше опосередковано (через висловлювання інших персонажів), то автор у романі «Вогнем і мечем», який, до речі, значно відчутніший, нерідко сам наводить коментарі й зауваження.

Подібність романів простежуємо і в їх мовному оформленні: і «Вогнем і мечем», і «Таємний посол» написані на сучасній письменниковій літературній мові, з вкрапленням архаїзмів та історизмів лише для передачі духу зображуваної епохи.

Власне, це є показовим для характеристики обох творів загалом: за твердженням Тетяна Буженко, «головна перевага роману В. Малика як твору історичного полягає в правильному розумінні ним духу епохи, сенсу та значення великих історичних подій, як він зображує» [3; 168]. Дослідник творчості Генріка Сенкевича Ростислав Радишевський вказує: «У плані генології «Вогнем і мечем» важко назвати історичним романом у його прямому значенні. Це радше історико-пригодницький роман, який показує вигадані романні мотиви на тлі історичних подій» [11; 13]. Повертаючись до першооснов жанру, творів Вальтера Скотта, можемо стверджувати, що розуміння історії не як сукупності подій та осіб, а як своєрідності світогляду, епохи загалом є основоположним для романів такого типу.

Таким чином, подібність романів Володимира Малика «Таємний посол» та Генріка Сенкевича «Вогнем і мечем» у творенні образів, орієнтації на пригоди як основу сюжету та у принципах конструювання історії пов'язана переважно зі слідуванням традиції Вальтера Скотта у жанрі *історико-пригодницького* роману. Письменницька майстерність авторів, засвідчена увагою читачів і перевірена часом, дозволяє говорити якщо не про переважання, то принаймні про наявність в межах белетристики творів високої художньої якості. І найголовніше, з'ясована вище подібність романів робить очевиднішим контраст між визначним місцем, яке займає «Вогнем і мечем» у польській літературі, і майже повним ігноруванням тетралогії «Таємний посол» в українській критиці. Це спонукає до подальшого ґрунтовного дослідження й аналізу роману В. Малика.

Література:

1. Антонович В. Польско-русские отношения XVII в. в современной польской призме (По поводу повести Г. Сенкевича «Огнем и мечем») // *Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / Антонович В.; упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський; вст. ст. та коментарі В. Ульяновського.* – К.: Либідь, 1995. – С. 106–135. – (Пам'ятки історичної думки України).
2. Багрій Р. Шлях сера Вальтера Скотта на Україну («Тарас Бульба» М. Гоголя і «Чорна рада» П. Куліша в світлі історичної романістики В. Скотта: Літературно-критичний нарис / Р. Багрій); [пер. з англ. Л. Шарінової]. – К.: Ред. журналу «Всесвіт», 1993. – 296 с.
3. Буженко Т. Вторая жизнь романа / Т. Буженко // *Радуга.* – 1975. – № 4. – С. 168–172.
4. Волинський К. Історичні романи Володимира Малика / К. Волинський // *Малик В. Вибрані твори: в 2 т.* – К., 1991. – . – Т. 1. – Кн. 1, 2. – 1991. – С. 5–22.
5. Волинський К. Уроки Володимира Малика: У чому феномен його популярності? / К. Волинський // *Літературна Україна.* – 2001. – № 9 (8 березня). – С. 7.
6. Вулис А. В мире приключений. Поэтика жанра / А. З. Вулис. – М.: Советский писатель, 1986. – 384 с.
7. Дзюба І. Несходимі стежки минулого: Пригодницькі мотиви в історичній прозі / Іван Дзюба // *Київ.* – 1986. – № 10. – С. 86–95.
8. История польской литературы / [ред. кол. В. В. Витт, И. С. Миллер, Б. В. Стахеев, В. А. Хореев]. – Издательство «Наука». – М., 1968. – . – Т. 1. – 1968. – 616 с. – (АН СССР Институт славяноведения и балканистики).
9. Малик В. Таємний посол: роман у 2 т. / Володимир Малик. – Харків: Євроеспрес. – 2000. – . – Т. 1. – 2000. – 464 с.
10. Малик В. Таємний посол: роман у 2 т. / Володимир Малик. – Харків: Євроеспрес. – 2000. – . – Т. 2. – 2000. – 542 с.
11. Радишевський Р. Роман Генріка Сенкевича «Вогнем і мечем»: польська і українська перспектива / Ростислав Радишевський // *Сенкевич Г. Вогнем і мечем: роман.* – Харків: Фоліо, 2008. – С. 3–18.
12. Сенкевич Г. Вогнем і мечем: Роман / Генрік Сенкевич. – Харків: Фоліо, 2008. – 638 с.

The Tetralogy «Secret Ambassador» by V. Malyk and the Novel «With Fire and Sword» by G. Senkevich: Typological Comparison

The novels by V Malyk and G. Senkevich have much in common although written with a different purpose and for audiences not alike. There is a considerable similarity in the system of characters, the motives of adventurous kind used in the plot construction, the principles of work with historical material and the language frame. Most of the similarities mentioned are explained by the fact that the novels by Sir Walter Scott served as a pattern for both authors. Thus the tetralogy «Secret Ambassador» can be regarded not only as a book for entertainment, but also as a valuable literary work in Polish and English literature.